

doi: 10.22034/icrs.2025.526516.1341

واکاوی روند تأسیس و گسترش مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره پهلوی

(۱۳۵۷-۱۳۰۴ ش)

مسعود ولی عرب^۱ / حمید اسدپور^۲ / حسین اسکندری^۳

چکیده

شهر شوشتر در استان خوزستان قرار دارد و از دوره صفوی تا پهلوی مرکز این ایالت بوده است. دانشمندان و فرهیختگان فراوانی از این شهر برخاسته‌اند که نشان‌دهنده جایگاه علمی این شهر است. با گسترش مظاهر تمدن غرب در ایران، شیوه آموزش و پرورش در اواخر دوره قاجار به تدریج دچار تحولی بنیادی گشت. به‌رغم این تحول، روند تأسیس مدارس نوین، در شوشتر بسیار آهسته و کند پیش رفت. به‌گونه‌ای که تا سال ۱۲۹۹ ش، تنها یک مدرسه به شیوه نوین در این شهر ساخته شده بود. با تأسیس حکومت پهلوی، مدارس نوین در این شهر گسترش فراوانی یافتند. پرسش اساسی این پژوهش آن است که زمینه‌ها و عوامل اساسی گسترش مدارس نوین در شوشتر دوره پهلوی چیست؟ به نظر می‌رسد که اقدامات فرهنگی پهلوی، ارتقای سطح امنیت و بهداشت خصوصاً در دوره رضا شاه و محمدرضا شاه، تقاضای مردم از دولت برای ساخت مدارس نوین، تأسیس سپاه دانش و حضور نومعلم‌ان در روستاها، افزایش تعداد آموزگاران در مناطق شهری، باعث افزایش این امر شد. یافته‌های این پژوهش بیانگر آن است که مدارس نوین در شوشتر دوره پهلوی رونق فراوانی یافتند. این پژوهش با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای، اسناد و منابع شفاهی و با روش توصیفی-تحلیلی تدوین شده است.

واژه‌های کلیدی: شوشتر، مدارس نوین، دوره پهلوی، خوزستان، نوسازی.

۱. دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

Masoudvaliarab1397@gmail.com

asadpour@pgu.ac.ir

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

eskandari.h76@gmail.com

۳. دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۳۱ نوع مقاله: ترویجی (۱۵۶-۱۹۱)

Analysis of the Process of Establishing and Expanding Modern Schools in Shushtar during the Pahlavi Period (1304–1357 SH/1925–1978)

Masoud Valiarab¹/ Hamid Asad Pour²/ Hosein Askandari³

Abstract

Shushtar is a city located in Khuzestan province which has been considered as the center of this province since the Safavid period to Pahlavi eras. Many scientists and intellectuals have emerged from this city, which indicates the scientific status of this city. With the spread of Western civilization in Iran, the education system gradually underwent a fundamental evolution in the late Qajar era. Despite this evolution, the process of establishing modern schools in Shushtar has progressed very slowly. By 1299 SH. (1920), only one modern school had been built in this city. With the formation of the Pahlavi reign, modern schools expanded widely in Shushtar. The main question of this study is "what are the main grounds and factors for the development of modern schools in Shushtar during the Pahlavi era?" It seems that Pahlavi's cultural activities, improving the level of security and health, especially during the reign of Reza Shah, and also during the reign of Mohammad Reza Shah can be considered as the main reasons. Furthermore, people's demands from the government to build new schools, and the establishment of the Knowledge Corps in the cities, the presence such new teachers in villages, and increasing the number of teachers in urban areas can be regarded as the main causes behind such development. The findings show that modern schools flourished in Shushtar during the Pahlavi period. This study was conducted using library resources, documents, and oral sources using a descriptive-analytical method.

Keywords: Khuzestan, modern schools, modernization, Pahlavi period, Shushtar.

1. PhD in the history of Iran Islam, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

2 . Associate Professor Department of History, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

3 . PhD in the history of Iran Islam, Faculty of Literature and Humanities, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.

مقدمه

یکی از نهادهای مهم توسعه و انتقال عناصر فرهنگی یک جامعه آموزش و پرورش است. از ارکان و اجزای اساسی آموزش و پرورش، مدارس هستند. مدارس به مانند دیگر پدیده‌های هر جامعه‌ای، متأثر از شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هستند. شناخت این شرایط و درک روند این تحولات در آموزش و پرورش سبب می‌شود تا استنباط دقیق‌تر و درست‌تری از وضعیت کنونی آموزش و پرورش، به‌ویژه مسأله مدارس به دست آید و تصمیم‌گیری‌های مناسب‌تری در این باره اتخاذ گردد. حیات فرهنگی و آموزشی شوشتر نیز در طول تاریخ، متأثر از شرایط سیاسی و اجتماعی و اقتصادی دچار تحولات فراوانی شده است. به‌رغم آن که این شهرستان در دوره‌های مختلف از مهم‌ترین شهرهای خوزستان بوده است و فرهیختگان و علمای بزرگی از آنجا برخاسته‌اند، در دوره قاجار، شوشتر رو به افول رفت اما بعد از تأسیس حکومت پهلوی، شهر شوشتر حیات تازه‌ای یافت.

در چند سال اخیر پژوهشگران ایرانی علاقه زیادی به موضوع مدارس نوین در ایران در دوره پهلوی داشته‌اند و مقالات مختلفی را منتشر کرده‌اند. سید حسن محسنی تاریخچه‌ای از آموزش و پرورش و نخستین مدارس استان خوزستان را بررسی کرده است (محسنی، ۱۳۸۱). عظیم محمودزاده پژوهشی درباره تاریخچه آموزش و پرورش دزفول داشته‌اند (محمودزاده، ۱۳۸۱).

اما تاکنون پژوهش مستقلی درباره مدارس نوین در شهرستان شوشتر دوره پهلوی صورت نگرفته است. شرف‌الدین در تاریخ شوشتر خود اشاراتی مختصر به مدارس شوشتر کرده است که فاقد تجزیه و تحلیل است (شرف‌الدین، ۱۴۰۲: ۶۱). از دیگر آثاری که درباره مدارس نوین شوشتر مطالب مختصری دارد کتاب شوشتر در گذر تاریخ، نوشته محمد تقی‌زاده است. (تقی‌زاده، ۱۳۸۱: ۲۰۰) اثر دیگر کتاب شوشتر یعنی خوبتر، نوشته اکرم مرید شوشتری می‌باشد که مطالب کوتاهی درباره مدارس نوین شوشتر آورده است (مرید شوشتری، ۱۳۹۳: ۳۵۰). این آثار فاقد تجزیه و تحلیل است و فقط به‌طور مختصر نام چند مدرسه در آن‌ها آمده است. شوشتر و گتوند در دوران انقلاب اسلامی تألیف محمد علی اسدی نیز از جمله کتاب‌هایی است که هرچند به وضعیت سیاسی و اجتماعی اواخر دوره پهلوی در شوشتر پرداخته، اما به موضوع مدارس نوین در این شهرستان، توجه چندانی نکرده است (اسدی، ۱۳۹۳: ۳۲۶ و ۸۶).

اوضاع فرهنگی و اجتماعی شوشتر پیش از دوره پهلوی

شوشتر با مساحت ۲۴۳۶ کیلومتر مربع در شمال استان خوزستان و بین ۴۸ درجه و ۳۵ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و ۳۱ درجه و ۳۶ دقیقه شمالی از خط استوا قرار دارد. رودخانه کارون در این شهر به دو بخش اصلی، دودانگه و چهاردانگه و دو بخش فرعی نهرداریون و نهر رقط (رقت) تقسیم می‌شود. شوشتر از نظر حوزه جغرافیایی در دوره‌های صفوی تا قاجار بسیار گسترده‌تر از اکنون بوده است. شوشتر در دوره صفوی، دوره زرینی را در تاریخ خویش پشت سر گذاشت و حاکمان با درایت و کاردانی از خاندان‌های افشار، شاملو، مرعشی، چرکس و گرجی در این شهرستان به قدرت رسیدند (جزایری، ۱۳۸۸: ۱۲۳ و ۱۲؛ حسینی منشی، ۱۳۸۵، ۴۴۰).

شوشتر در دوره افشاریه و زندیه، دوران پر فراز و نشیبی را سپری کرده است. در این دوره، تعداد فراوانی از مردم شوشتر به نقاط دیگر کوچ داده شده، یا مهاجرت نمودند (امام اهوای، ۱۳۷۹: ۳۹۶). در دوره قاجار، بنا به دلایل متعدد از جمله شیوع مرگبار طاعون و وبا همراه با گسترش ناامنی، جمعیت زیادی در این شهر از بین رفتند. همچنین ناکارآمدی ساختار قدرت و ظلم و ستم والیان و کارگزاران قاجاری در شوشتر به همراه ناامنی باعث کاهش جمعیت این شهر گردید. فقدان امنیت در شهرستان شوشتر در سال‌های پس از انقلاب مشروطه باعث ایجاد فضای رعب و وحشت در این شهرستان به وسیله اوپاش گشت (نیرومند، ۱۳۸۴: ۱۳۵-۱۳۲).

تأسیس مدارس نوین در دوره قاجاریه

رفتن به حوزه علمیه و مکتب‌خانه، شیوه رایج تحصیل در دوره قاجاریه بوده است. مکتب‌خانه‌ها، چندان دانشی در اختیار کودکان ایرانی قرار نمی‌دادند و با شیوه‌های سختگیرانه و ترسناکی که در آن رایج بود، بیشتر کودکان گریزان می‌شدند و بعد از چند سال وارد بازار می‌شدند. مکتب‌داران روش مشخصی برای تعلیم و تربیت کودکان نداشتند و هر کدام بر اساس ذوق و سلیقه خود به این امر می‌پرداختند. توجه اساسی آن‌ها بیشتر بر آموزش نماز و احکام دینی بود. کودکان چنانچه نمی‌توانستند درس‌های دشوار عربی و کتاب‌های مصنوع فارسی چون کلیله و دمنه و غیره را به‌درستی

فراگیرند، به شدت تنبیه می‌شدند. عموم سواد ایرانیان در حد خواندن و شاید کمی نوشتن حساب بود (سالمند، ۱۳۹۸: ۲۷).

مکتب خانه‌ها را به گویش شوشتری و دزفولی (دیسون) می‌گفتند. مکتب دارها اغلب با ادامه شغل خود و در محل کارشان به کودکان تعلیم می‌دادند. کودکان را معمولاً از پنج سالگی به مکتب می‌سپردند و آن زمان زمانی بود که کودک از عهده شست و شو و طهارت خود برآید. مدت تحصیل بر حسب سن و توانایی مالی و استعداد افراد متفاوت بود و عمدتاً در ۱۵ سالگی این دوره تحصیل پایان یافته تلقی می‌شد. شهریه اندکی کودکان پرداخت می‌کردند و به ناچار گاهی به نظافت مکتب و خدمتکاری مکتب دار نیز تن در می‌دادند و در اعیاد و مخصوصاً پس از اتمام عم جزء نیز کودکان هدایایی تقدیم معلم خود می‌نمودند. مکتب دارها شغل متفاوتی داشتند ولی اکثراً به نامه نویسی، نسخه برداری از کتاب‌ها مشغول بودند. روش آموزش مکتب‌ها، عموماً حفظی همراه با تکرار و تمرین زیاد بود و نیروی عقل و تفکر را پرورش نمی‌داد و این ضرب‌المثل به جای مانده بود که العلم حرف و التکرار الف (محمودزاده، ۱۳۸۱: ۹).

مدرسه دارالفنون از جمله مدارس نوین می‌باشد. امیرکبیر با داشتن تجربیات فراوان و مشاهده آکادمی و مدرسه‌های مختلف در کشورهایمانند روسیه به ساخت دارالفنون همت گماشت. ذهن امیرکبیر در درجه اول معطوف به دانش و فن جدید بود و بعد به علوم نظامی توجه داشت. این معنا از مطالعه تطبیقی برنامه‌های درسی دارالفنون و نامه‌های امیرکبیر راجع به تدریس استادانی که استخدام شدند روشن می‌گردد. (آدمیت، ۱۳۶۲: ۳۵۳-۳۵۴) احتمالاً پایدارترین اصلاحاتی که امیرکبیر انجام داد تأسیس مدرسه دارالفنون با الگوبرداری از کالج‌های اروپایی بود که حتی پس از افول زود هنگام قدرت وی، از حمایت ناصرالدین شاه برخوردار بود (اتحادیه نظام مافی، ۱۳۹۸: ۳۸۵).

در اواخر دوره قاجار، افرادی مانند میرزا حسن رشیدی، نخستین مدارس نوین را در شهرهای مهم ایران تأسیس کردند. میرزا حسن رشیدی اولین مدرسه را به شیوه نوین در سال ۱۲۶۷ش در تبریز افتتاح کرد و با هزاران آرزو و امیدی که داشت معلمان را در این مدرسه گرد آورد و آنان به آموزش مشغول شدند. اما مخالفان و معاندان مدرسه او را ویران کردند. این ماجرا مجدداً برای رشیدی در تبریز، قم و مشهد اتفاق افتاد. سرانجام با تلاش‌های فراوان، برخی مدارسش در تهران پایرجا ماند (رشیدی، ۱۳۶۲: ۳۰-۳۱).

(۳۳) به هر حال سختگیری‌های عوام و متولیان مکتب خانه‌ها، روند توسعه این گونه مدارس را کند نمود (رشدیه، ۱۳۶۲: ۲۷).

نمونه دیگری از این مدارس، مدرسه علوم سیاسی می‌باشد. ارتباط فراوان سیاسی با اروپا، دولت قاجار و رجال سرشناس آن را به این نتیجه رساند که می‌بایست افراد کاردان و کارآمدی تربیت کنند و در مناصب مهم سیاسی - حقوقی قرار دهند. پس نصرالله خان مشیرالدوله و پسرش، حسن، طرح مدرسه علوم سیاسی را در ایران اجرا کردند. این مدرسه در نیمه شعبان ۱۲۷۸ ش در تهران افتتاح شد. برنامه‌های درسی این مدرسه، تاریخ و جغرافیا، زبان فرانسه، حقوق و ادبیات بود. ریاست این مدرسه بر عهده حسین (مؤتمن الملک) فرزند دیگر نصرالله خان بود و بعد از او محمدحسین خان ذکاءالملک فروغی مدیریت مدرسه را بر عهده گرفت (محبوبی اردکانی، ۱۳۷۰: ج ۱/ ۴۰۵-۳۹۹).

از دیگر مدارس نوین در ایران مدرسه شرف بود. میرزا علی اکبر خان نفیسی در مدرسه شرف به زبان ساده و نزدیک به فهم کودکان، کتاب تعلیمات ابتدایی را آموزش داده است. این کتاب، مشتمل بر آموختن الفبای فارسی، آموزش قرآن، مباحثی در خصوص جغرافیا، مباحثی در خصوص ریاضی خصوصاً اعداد و وزن‌ها و آموزش مباحث دینی و مذهبی می‌شد. کتاب با طرح مباحثی درباره تربیت کودکان و ارزش یادگیری دانش آغاز می‌گردید (نفیسی، ۱۳۹۸: ۱۵).

احداث مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره رضاشاه (۱۳۲۰-۱۳۰۴ ه.ش)

در ۹ آبان ماه ۱۳۰۴ ش مجلس شورای ملی ایران به خلع خاندان قاجار از سلطنت ایران رأی داد و مجلس مؤسسان برای تعیین سرنوشت ایران تشکیل شد و در ۲۱ آذر ماه ۱۳۰۴ ش نمایندگان ملت، حکومت را به رضا شاه پهلوی سپردند (نفیسی، ۱۳۴۵: ۲۲). رضا شاه در کنار توجه به مسائل سیاسی، به اصلاحات اجتماعی و فرهنگی نیز دست زد. در این دوره تعداد مؤسسات آموزشی غیر مذهبی رو به افزایش نهاد، شهرنشینی به سرعت توسعه یافت و با ایجاد یک ارتش و نیروی پلیس مدرن، نظم و امنیت مستقر شد و اقتدار دولت پذیرفته گردید. راه‌ها و راه‌آهن بنا گذارده شد، کارخانه‌های صنعتی به راه افتاد و تسلط دولت بر کشور، تحکیم و تقویت گردید (عظیمی، ۱۳۸۷: ۱۴). این اقدامات سبب برخی تحولات در شوشتر شد که از پیامدهای آن‌ها تأسیس توسعه مدارس نوین در این شهرستان بود.

رضاشاه برای بر طرف کردن مشکل عدم امنیت در شوشتر، قدرت‌های محلی شامل خان‌های نعمت‌خانه و حیدرخانه را سرکوب و دست شیخ خزعل و ایادی او را از منطقه کوتاه کرد. همچنین با قدرت انگلستان در منطقه شوشتر مقابله کرد و موجب تضعیف آنها و عدم دخالت در امور شهری شد. از جمله اقدامات دوره رضاشاه در شهرستان شوشتر، به سامان رسیدن و گسترش تشکیلات امنیتی و انتظامی بود که در نقاط گوناگون این شهرستان پراکنده بودند. با جود این تشکیلات امنیت و اقتدار دولت در این شهرستان افزایش چشمگیری یافت و راه برای برای رشد و رونق مدارس نوین در شهرستان شوشتر در دوره رضا شاه هرچه بیشتر هموار گردید.

از جمله مشکلات شوشتر جهت تأسیس مدارس نوین و توسعه آموزش در این شهرستان، فقدان بهداشت مناسب بود که سبب شده بود تا معلمان مدارس جدید در این شهر استقرار نیابند و مدارس نیز به دلیل فقدان بهداشت مناسب توسعه پیدا نکنند (کسروی، ۱۳۲۳: ۶۹). اما با بهبود شرایط بهداشتی و پزشکی در شهرستان شوشتر شاهد افزایش جمعیت، رفاه بیشتر و توجه هر چه بیشتر به امر آموزش هستیم. در این دوره شیوع بیماری‌های واگیرداری چون طاعون، وبا و آبله که پیش از این در شوشتر وجود داشت، مهار شد. این وضعیت زمینه‌ای را فراهم کرد تا مردم شوشتر علاقه دوجندانی به توسعه مدارس نوین و فرستادن اطفال خود به این مدارس جهت فراگیری علم جدید نشان دهند.

«پیروزی مشروطیت در ایران، در واقع آغاز فصل نوینی در بسیاری جهات از جمله تغییر نوع نگرش به کودکان و چگونگی تعلیم و تربیت آنان بوده است. در این زمان، برای رفع عقب ماندگی های کشور، رویکردهای نوینی تعلیم و تربیت توسط مشروطه‌خواهان شد» (شهابی، ۱۳۹۹: ۶۲-۶۱). با این وجود، گسترش آموزش و پرورش رسمی از دوره پهلوی شروع شد.

رضاشاه از طریق آموزش و پرورش به گسترش دامنه نفوذ خود می‌افزود و مکتب‌خانه‌هایی که در کنترل روحانیت بودند، ارزش و اهمیت خود را از دست دادند. نخبگان و طبقه متوسط ایران تمایل شدیدی نسبت به مدارس نوین پیدا کردند و در مقاطع بالاتر تحصیلی به دانشگاه تازه‌تأسیس تهران، مدارس فنی وزارتخانه‌های گوناگون یا دانشگاه‌های خارج از ایران رفتند (فوران، ۱۳۸۸: ۳۳۳-۳۳۲). رضاشاه از زمانی که وزیر جنگ بود در اندیشه اصلاح نظام آموزشی کشور برآمد. برای نمونه می‌توان از مدرسه‌ای در سال ۱۳۰۱ ه.ش نام برد که جهت آموزش کارکنان دادگستری تأسیس نمود. تأسیس

دانشکده افسری نمونه دیگری است. با شروع حکومت پهلوی یک برنامه مدون برای مدارس در نظر گرفته شد که دوره شش ساله تحصیلات ابتدایی، سرآغاز آن بود. در سال ۱۳۰۷ ه.ش. وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ) به چاپ کتاب‌های درسی پرداخت که به دانش‌آموزان نیازمند به صورت رایگان داده می‌شد. از اقدامات دیگر رضاشاه در زمینه نظام آموزشی ساخت اولین کودکانستان‌ها در سال ۱۳۱۲ ه.ش. و فرمان لباس متحدالشکل برای دانش‌آموزان مدارس در سال ۱۳۱۴ ه.ش. می‌باشد. وزارت آموزش و پرورش (فرهنگ) در سال ۱۳۱۱ ه.ش. موفق شد اولین دوره از کتاب‌های درسی یکدست برای تمام دوره ابتدایی تا دوره اول متوسطه را چاپ کند (متی، ۱۳۹۳: ۱۸۹-۱۸۸).

برخی از مورخان مانند آبراهامیان، اقدامات رضاشاه را در زمینه نظام آموزشی تأثیرگذار دانسته و آن را «موثرترین اصلاحات مدنی» این دوره نامیده‌اند. چنانکه بین سال‌های ۱۳۰۴ تا ۱۳۲۰ ه.ش. ظرفیت آموزشی مدارس افزایش قابل توجهی یافته است. در سال ۱۳۰۴ ه.ش، چهارده هزار و چهارصد و هشتاد نفر در ۷۴ دبیرستان تحصیل می‌کردند که ۱۶ واحد از آن مدارس، متعلق به اقلیت دینی و میسیونری بود و در سال ۱۳۲۰ ه.ش. این مدارس به ۱۱۰ دبیرستان خصوصی و ۲۴۱ دبیرستان دولتی افزایش یافته بود و تعداد دانش‌آموزان هم به بیست و هشت هزار و صد و نود و چهار نفر رسیده بود (آبراهامیان، ۱۳۸۸: ۱۳۲). در آغاز قدرت‌گیری رضاشاه، تعداد مکتب‌خانه‌های سنتی در ایران بیش از دویست مکتب‌خانه بوده است. در دوره رضاشاه، مدارس میسیونری و موسسات آموزشی اقلیت‌های دینی، به عنوان مدارس ملی اعلام شدند و نسبت به مکتب‌خانه‌های سنتی رشد چند برابری یافتند (آبراهامیان، ۱۳۸۸: ۱۵۸).

در سایه امنیت و اقتدار حکومت رضاشاه، مدارس نوین در شوشتر نیز گسترش یافت و معترضین دیگر نتوانستند خودنمایی کنند. گسترش مدارس نوین، همزمان با پایان یافتن عصر مکتب‌خانه‌های کهنه و فرسوده بود. در سال ۱۳۰۴ ه.ش. آقای حسین خان امید به ریاست فرهنگ خوزستان مأمور شد و بودجه زیادی از دولت مطالبه نمود که سابقه نداشت. بدین ترتیب هزینه لازم جهت توسعه مدارس نوین در شهرستان‌هایی مانند شوشتر فراهم شد. دولت هم نفوذ خود را در خوزستان بسط داد. مکتب‌خانه‌ها رو به تعطیلی رفت و شاگردان آن‌ها راهی مدارس جدید شدند (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴: ۱۱۲-۱۱۱).

مدارس تأسیس شده در شوشتر ظرفیت کافی نداشتند. پس مدارس دیگری به سرعت ساخته شدند. ابتدا مدرسه دولتی به نام پهلوی تأسیس شد. در سال ۱۳۰۵ ش مدرسه‌ای دیگری به نام سپه ساخته شد (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴: ۱۱۲-۱۱۱؛ محسنی، ۱۳۸۱: ۴۷-۴۴).

به تبع ایجاد مدارس نوین در شوشتر افراد بومی تحصیل کرده در مناصب اجرایی-آموزشی قرار گرفتند. از آن جمله می‌توان به محمدباقر نیرومند مولف کتاب *یادی از شوشتر* اشاره نمود که دارای دانش بسزایی بود و در سال ۱۳۰۴ ه.ش. به استخدام وزارت فرهنگ درآمد و در مدارس شوشتر مشغول به کار گردید (نیرومند، ۱۳۸۴: ۲۰).

در سال ۱۳۱۸ ش با تعداد کمی دانش آموز، ابتدا در یک کلاس و بعدها در سه کلاس برپا گردید اولین کلاس دبیرستان ضمیمه دبستان سپه شد. پس از سه سال دبیرستان از دبستان کاملاً تفکیک شد و سه نفر دیپلمه دانشسرا، این دبیرستان را مدیریت می‌کردند. نخستین دبیر لیسانس این مدرسه، آقای ایرانی دارای مدرک کارشناسی جغرافیا بود. اولین رییس آموزش و پرورش شهرستان شوشتر آقای مجلسی بوده و ساختمان دبیرستان شهید بهشتی فعلی در این شهرستان، محل اداره آموزش و پرورش این شهرستان بود (مرید شوشتری، ۱۳۹۲: ۲۸۲-۲۸۱). علاوه بر مدرسه سپه می‌توان به مدارس دیگری مانند هرمزان و مدرسه دخترانه پروین (نبات-بنات) اشاره نمود. در این دوره حتی در مناطق روستایی شوشتر نیز مدارس گسترش یافت که از آن جمله مدرسه کیوان بود (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۵-۱۳۲۴: ۱۱۲-۱۱۱).

از دلایل دیگری که مدارس نوین در دوره رضاشاه در سراسر ایران و به تبع آن در شهرستان شوشتر نیز افزایش یافت، انتخاب یک برنامه مدون آموزشی برای دوره شش ساله ابتدایی و همچنین چاپ کتاب‌های درسی یکسان در ایران و مهم‌تر از آن، توزیع رایگان کتب در میان خانواده‌های بی بضاعت بود (متی، ۱۳۹۳: ۱۸۹-۱۸۸).

محمدرضا شاه پهلوی و مدارس نوین در شوشتر (۱۳۵۷-۱۳۲۰ه.ش)

در شهریور ۱۳۲۰ش دوران سلطنت رضاشاه به پایان رسید و با ورود متفقین به ایران، او مجبور به استعفا از این سمت شد. جانشین او، محمدرضا شاه، تحصیلات خود را در اروپا گذرانده و در ادامه، تحصیلات نظامی را هم در ایران دیده بود (میلانی، ۲۰۱۳: ۴۲-۴۳). شاه جوان، در ابتدای سلطنتش (۱۳۲۰-۱۳۳۲ه.ش.) به قوانین مشروطه و حفظ دموکراسی بیشتر اهمیت می داد. در این دوران، چند تحول مهم در کشور ایجاد شد. یکی از آنها، اجرای اصلاحات ارضی و بعد از آن تشکیل سپاه دانش بود.

کاتوزیان بر این باور است که این دوره را نمی توان یک دوره دموکراتیک خواند بلکه باز بودن نسبی فضای سیاسی و جنگ قدرت بود در فاصله سال های ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲ ه.ش هفده کابینه بر سرکار آمدند و بدون دستاورد چشمگیری که مایه اعتبارشان باشد از کار رفتند و کشمکش های سیاسی بیشتر به شیوه ویرانگر تا سازنده جریان داشت (همایون کاتوزیان، ۱۳۹۹: ۲۳۱).

آنچه در ایران به عنوان انقلاب سفید معروف شد برنامه اصلاحاتی بود که آمریکا از آن پشتیبانی می کرد و هدف آن ثبات رژیم و کسب حمایت اجتماعی به واسطه دگرگونی اجتماعی-اقتصادی بود. این طرح شامل اصلاحات ارضی، حق رای زنان، سهمیم شدن کارگران در سود، ملی شدن منابع طبیعی، و توسعه آموزش عمومی با کمک سپاه دانش بود (متین عسگری، ۱۳۹۸: ۴۱۷-۴۱۶).

آبراهامیان باورمند است که شمار مؤسسات آموزشی پس از انقلاب سفید سه برابر شد. تعداد نام نویسی ها در کودکانستان ها از سیزده هزار و سیصد نفر به دویست و بیست و یک هزار و نهصد نفر رسید. تعداد دانش آموزان ابتدایی از یک میلیون و ششصد هزار نفر به چهار میلیون و هشتاد هزار نفر افزایش پیدا کرد تعداد دانش آموزان دبیرستان ها از سی و هفت هزار نفر به هفتصد و چهل و یک هزار نفر تغییر یافت. مراکز فنی و حرفه ای نیز شاهد رشد نام نویسی دانش آموزان و هنرآموزان بوده و از چهارده هزار و دویست و چهل نفر به دویست و بیست و هفت هزار نفر آمار رشد داشته است (آبراهامیان، ۱۳۹۸: ۲۴۴).

اصلاحات ارضی، کشاورزان و روستاییان را از چنگ خان ها و شیوخ آزاد ساخت و فرزندان این قشر، با خیال راحت توانستند به مدرسه بروند و درس بخوانند. دیگر آنکه، با ترویج و گسترش سپاه دانش،

روستاییان تقریباً برای اولین بار معلمان را از نزدیک دیدند و این معلمان چند سالی را در روستاها و مناطق کم‌برخوردار می‌گذراندند و به فرزندان ایلات و عشایر و روستاییان آموزش رایگان می‌دادند. در دوره پهلوی دوم در شهرستان شوشتر، بنا به اسناد تاریخی، شاهد افزایش مدارس روستایی هستیم که نشان‌دهنده استقبال روستاییان از این مدارس است. مدرسی که گاهی حتی توسط یک یا دو معلم اداره و مدیریت می‌شد و در آن کلاس‌ها در چند پایه به صورت مختلط برگزار می‌شد. در دوره پهلوی دوم برخی از امتیازات و رفاهیات از جمله خانه سازمانی، حق روستا، و حق ایاب و ذهاب، به معلمان تعلق گرفت (رجوع شود به سند هشتم و نهم).

محمدعلی امام شوشتری در یکی از خاندان‌های برجسته علمی و فرهنگی در شوشتر در سال ۱۲۹۸ ه.ش. زاده شد. او از سوی پدر به خاندان جزایری و از سوی مادر به خاندان شیخ جعفر شوشتری نسب می‌رساند. در ابتدای دوره پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۵۷ ه.ش.) به عنوان دبیر وزارت معارف (فرهنگ، آموزش و پرورش) خدمت می‌کرد و از موسسان مدرسه‌های جدید شهر شوشتر بود. بعد به اداره گمرگ رفت. او در سال ۱۳۳۷ ه.ش. بازنشسته شد و چند سالی به دلیل درد چشم، خانه‌نشین بود که بعدها درمان شد. بسیاری از آثارش را بعد از سال ۱۳۴۰ ه.ش. تألیف کرد. در آثارش، میهن‌دوستی و باور به پیشرفت ملت ایران دیده می‌شود، او همچنین عقیده داشت که زبان فارسی استعداد عظیمی برای پژوهشگران در علوم مختلف داشته است و دارد و ویژگی دیگر او، کوشش‌های پیگیر در وحدت ملت ایران و عظمت تمدن ایران باستان بود (همایون فرخ، ۱۳۵۱: ۳۵-۳۶؛ همایون فرخ، ۱۳۵۱: ۹۳۴-۹۳۶). امام شوشتری اولین پژوهش خود را در سال ۱۳۳۱ ه.ش. با نام «تاریخ جغرافیایی خوزستان» نگاشت. این کتاب، در حقیقت کتاب ناتمام برادرش سید نورالدین بود که سید محمدعلی کوشید با مطالب تازه آن را کامل کند (امام شوشتری، ۱۳۳۱).

خاطرات شفاهی از تاسیس مدارس نوین در شوشتر دوره محمد رضا شاه

از خاطرات برخی پژوهشگران می‌توان دریافت که تا پایان دوره رضاشاه و اوایل دوره محمدرضا شاه پهلوی، هنوز دبیرستان‌ها در شوشتر گسترش چندانی نیافته بود و حتی محل تشکیل آن‌ها در برخی منازل شخصی بود. چنانکه یکی از پژوهشگران در خاطرات خود درباره مدارس شهرستان شوشتر

اشاره می‌کند که «در هفت سالگی وارد «مدرسه سپه» شدم در آن سال هنوز خیابان‌های جدید احداث نشده بود. مدیر دبستان «خلیل مستوفی‌زاده» و ناظم «آصفی» بود. در سال ۱۳۲۷ ه.ش. به «دبستان اردشیر» در محله «دُل دُل» رفتم و از جمله معلمان آنجا، «اسماعیل کلانتر» بود. در سال ۱۳۳۰ ه.ش. در «دبیرستان فردوسی» که تنها دبیرستان سیکل اول بود ثبت نام کرده‌ام، ابتدا در یک منزل شخصی در «محله باغ خان» بود بعد به مکان جدید خود در «محله قلعه سلاسل» منتقل شد.» (احمد پناه، ۱۳۹۸: ۱۴۰-۱۳۶).

دکتر محمدزمان خدایی استاد بازنشسته دانشگاه شهید چمران اهواز درباره مدارس نوین شهرستان شوشتر اشاره دارد که «اولین مدرسه‌ای با نقشه‌ای دقیق به وسیله اداره فرهنگ احداث شد «مدرسه هرمزان» (۱۳۱۹ ه.ش.) بوده است که در بخش متروکه قبرستان «محله شاه‌زید» ساخته شده بود. پیش از آن، مدارس شهرستان شوشتر در خانه‌های قدیمی این شهرستان به صورت اجاره‌ای تشکیل می‌شده است. این مدرسه در ابتدا در «محله سیدقاسم» قرار داشت و به دلیل کمی اتاق، برخی کلاس‌ها در زیر زمین این خانه تشکیل می‌شدند. اساس «مدرسه هرمزان» به همت حاج خدایی، تاجر برجسته شوشتری و با همکاری مرعشی که در شهرداری شوشتر کار می‌کرد بنا شده بود. این استاد بازنشسته دانشگاه، در سال ۱۳۳۴ ه.ش. در این مدرسه مشغول به تحصیل بوده است.» (خدایی، ۱۴۰۱).

زواری از فرهنگیان بازنشسته این شهرستان، درباره مدارس نوین چنین نقل می‌کند: «مدرسه شادروان ابتدا در انتهای «محله سادات» بود که با احداث خیابان، ساختمانش از بین رفت و به محله دوخواهران (بی بی دوخواهران) و از آنجا به خانه «معین التجار» در «محله درعباس» منتقل شد. «مدرسه شادروان» سمت راست کوچه بود و «مدرسه اردشیر» در سمت چپ آن کوچه بود. مدیر آن در سال‌های ۱۳۴۰-۱۳۳۹ ه.ش. سید احمد امیرمکی و اصالتاً آراکی بود.» (زواره‌ای، ۱۴۰۱).

عیسی سجادی، شاعر شوشتری درباره مدرسی که در آن‌ها تحصیل کرده؛ چنین گفته است: «کلاس اول را در «مدرسه هرمزان» نزدیک میدان «میرزا هادی» بود، خواندم. کلاس دوم در «مدرسه پهلوی» نزدیک کناره غرب باغ شهرداری «محله مناره» بودم. کلاس سوم و چهارم در «مدرسه شادروان» در محله «بی بی دوخواهران» بودم. کلاس پنجم را در «مدرسه اردشیر» در محله «درعباس» گذراندم و کلاس ششم ابتدایی را در محله «اوراز» نزدیک دروازه سپری کردم.» (سجادی، ۱۴۰۱).

تجزیه و تحلیل آمار مدارس شهرستان شوشتر در دوره محمدرضاشاه پهلوی

در دوره مدارس ابتدایی در خود شوشتر وضعیت متفاوتی داشته است. بنا به حساسیت‌های مذهبی، مدارس دخترانه از دوره رضاشاه به صورت جداگانه تشکیل شده است. مدارس که برخی از آن‌ها تا حدود ۳۵۰ نفر دانش آموز داشته است. تعداد مدارس پسرانه در شوشتر بیشتر بوده است و تقریباً هر یک از آن‌ها حدود ۳۰۰ نفر جمعیت داشته است (سالنامه اداره فرهنگ، ۱۳۲۴-۱۳۲۵: ۱۱۲-۱۱۱).

اما در دبیرستان‌ها، تعداد دانش آموزان دختر کمتر بوده است و این شاید به دلایل مذهبی بود که با افزایش سن دختر و رسیدن به تکلیف دینی، خانواده‌های مذهبی داز ادامه تحصیل دخترانشان کمتر استقبال می‌کردند. بر طبق اسناد آموزش و پرورش که در نزد آقای زاهدزاده نگهداری می‌شود و آمارهای به‌دست آمده، از مجموع دانش آموزان دبیرستان‌های شوشتر در سال ۱۳۳۷ش، حدود ۹ درصد دختران و ۹۱ درصد پسران بوده‌اند. درصد مدارس شهری ۲۹ و مدارس روستایی ۷۱ درصد بوده است. هر چه به دوران انقلاب اسلامی نزدیک شده‌ایم دختران بیشتری در دبیرستان‌ها مشغول به تحصیل شده‌اند.

با تقسیمات کشوری و ارتقای برخی از روستاها به مرکز بخش، با توجه به اسناد موجود در سال ۱۳۴۳ه.ش.، درصد مدارس در این شهرستان به بدین قرار بوده: مدارس شهری ۳۱، مدارس روستایی ۳۷، و بخش‌هایی که تابع شوشتر بوده‌اند مثل (گتوند، بتوند، عقیلی، ترکالکی و جنت مکان...) ۳۲ بوده است (اسناد آموزش و پرورش آرشیو سعید زاهدزاده).

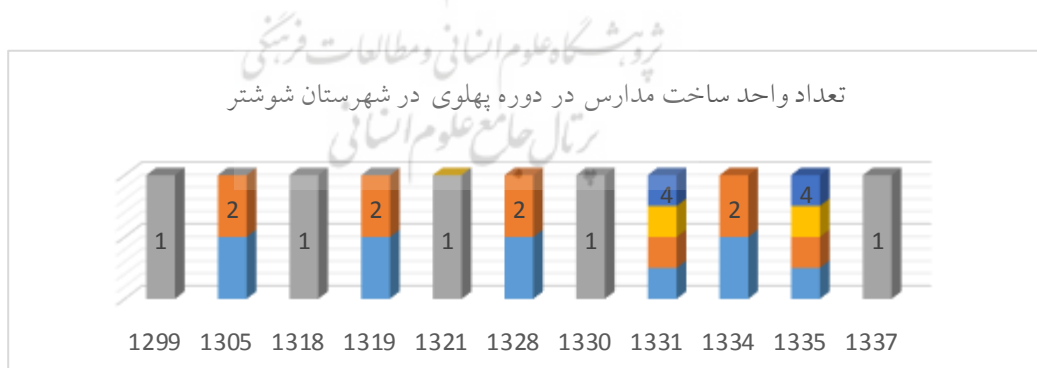
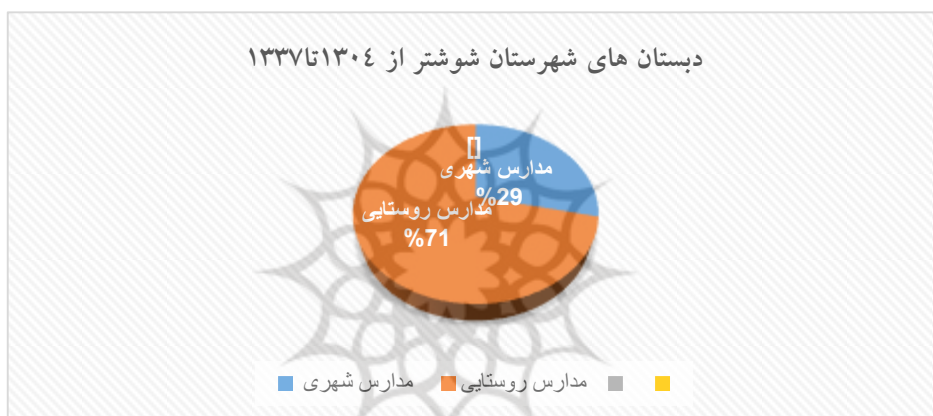
فهرست دبستان‌های شوشتر در دوره پهلوی (از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۳۷ه.ش)

شماره	دبستان	سال تأسیس	مکان	تعداد دانش آموز
۱	پهلوی	۱۲۹۹ه.ش.	محله سید محمد شاه شوشتر	۳۰۷
۲	سپه	۱۳۰۵ه.ش.	محله اشکفتی	۲۳۳

	شوشتر			
۳	بنات/بنات (پروین)	۱۳۰۵ ه.ش.	محلہ سیدقاسم شوشتر	۳۱۷ دختر
۴	کیوان	۱۳۱۸ ه.ش.	عقیلی روستاهای شوشتر	۵۶ از
۵	هرمزان	۱۳۱۹ ه.ش.	نزدیک بقعه براین مالک شوشتر	۲۶۱
۶	پروین	۱۳۱۹ ه.ش.	درخزینہ روستاهای شوشتر	۱۵۰ دختر
۷	اردشیر	۱۳۲۱ ه.ش.	محلہ درعباس شوشتر	۲۵۹
۸	شباب	۱۳۲۸ ه.ش.	بتوند روستاهای شوشتر	۶۵ از
۹	وفایی	۱۳۲۸ ه.ش.	گتوند روستاهای شوشتر	۱۲۱ از
۱۰	جعفری	۱۳۳۰ ه.ش.	جنت مکان از روستاهای شوشتر	۵۶

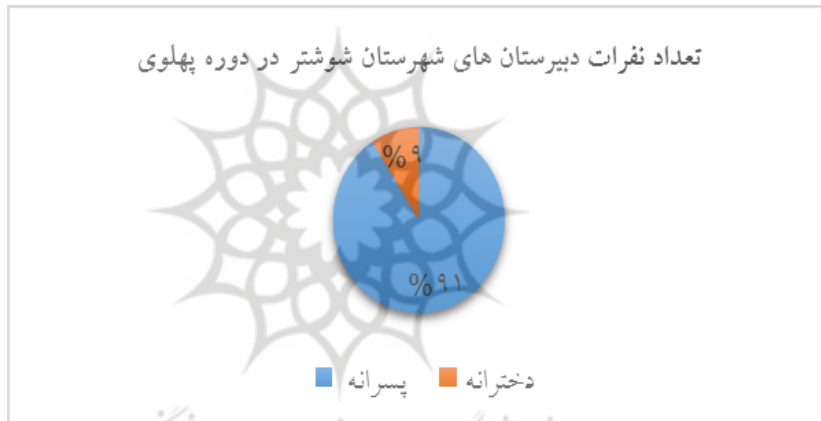
۱۱	شادروان	۱۳۳۱ ه.ش.	محلّه دوخواهران شوشتر	۱۷۴
۱۲	داریوش	۱۳۳۱ ه.ش.	راهدار در اطراف شوشتر	۹۱
۱۳	کوروش	۱۳۳۱ ه.ش.	آب گنجی از روستاهای شوشتر	۲۴
۱۴	ادیب	۱۳۳۱ ه.ش.	حسام آباد از روستاهای شوشتر	۴۹
۱۵	شهریار	۱۳۳۴ ه.ش.	نکاز از روستاهای شوشتر	۴۴
۱۶	نادر	۱۳۳۴ ه.ش.	عرب حسن از روستاهای شوشتر	۲۷
۱۷	شاپور	۱۳۳۵ ه.ش.	دیمچه از روستاهای شوشتر	۲۲
۱۸	دهخدا	۱۳۳۵ ه.ش.	قلعه نو از روستاهای شوشتر	۴۲
۱۹	بختیار	۱۳۳۵ ه.ش.	سیماله از روستاهای	۵۳

	شوشتر			
۲۰	محتشم	۱۳۳۵ ه.ش.	تُرکالکی از روستاهای شوشتر	۳۵
۲۱	رودکی	۱۳۳۷ ش	گتوند از روستاهای شوشتر	نامشخص

فهرست دبیرستان های شهرستان شوشتر (از ۱۳۰۴ تا ۱۳۳۷ ه.ش.) (تنظیم توسط نگارندگان).

دبیرستان	تاسیس	مدیر	تعداد دانش آموز	مکان
سپه	۱۳۱۸ ش.	ستار پرجمی / غلامعباس حیدری	۲۲۹	محله شوشتر موگهی
پروین	۱۳۳۵ ش.	محمّد قدسی باقری	۲۳ دختر	محله دکان شوشتر سید

درصد دانش آموزان دبیرستان های شوشتر در دوره پهلوی (۱۳۰۴-۱۳۳۷ ه.ش.). (تنظیم توسط نگارندگان)

با توجه به جداول و نمودارهای فوق می توان گفت که درصد مدارس جدید دوره پهلوی نسبت به پیش از آن بسیار توسعه یافته است. جالب آنکه این وضعیت در روستاهای تابعه شهرستان شوشتر نیز روند روبه رشدی داشته است. با این وجود، تعداد دختران در این مدارس نسبت به پسران بسیار اندک می باشد. چنانکه از تعداد ۲۱ مدرسه ابتدایی تأسیس شده در شوشتر و روستاهای آن، تنها دو مدرسه به دختران اختصاص یافته است. فضای مذهبی شهرستان شوشتر با وجود اقدامات رضاشاه، تحول و دگرگونی چندانی نیافت. این امر سبب شد تا خانواده های این شهرستان، کمتر علاقمند به حضور

دختران در مدارس جدید باشند. این مساله به ویژه در مورد دبیرستان‌ها مشهودتر است. به گونه‌ای که تنها ۲۳ دختر حاضر به تحصیل در دوره دبیرستان شدند.

مساله دیگر مربوط به تعداد مدارس است. تا زمان سقوط رضاشاه یعنی ۱۳۲۰ه.ش. فقط ۶ مدرسه ابتدایی در شهرستان شوشتر و روستاهای آن وجود داشت، اما پس از سقوط رضاشاه و آرامش نسبی پس از جنگ جهانی دوم، تأسیس این مدارس رشد سریعی یافت. در سال ۱۳۳۵ه.ش. تعداد بیشتری از این مدارس ساخته شد. به نظر می‌رسد که افزایش درآمد نفت در این دوره یعنی پس از کودتای ۲۸ مرداد در این زمینه بسیار مؤثر بوده است.

در حکومت محمدرضاشاه و به ویژه سال‌های آغازین دهه چهل، تعداد مدارس در شوشتر و توابع آن رشد قابل توجهی یافت و به بیش از ۳۰ مدرسه ابتدایی رسید. هم‌چنین جمعیت قابل توجهی از این مدارس را دختران تشکیل می‌دادند. هرچند هنوز تعداد آن‌ها نسبت به پسران بسیار کمتر بود ولی نسبت به دهه‌های بیست و سی شمسی، این آمار رشد فراوانی یافت. به شکلی که در مدرسه ۱۷ دی دخترانه در شوشتر، بیش از ۴۵۰ دانش‌آموز دختر به تحصیل مشغول شدند. در روستاهای شوشتر نیز پس از اصلاحات ارضی، مدارس متعددی به شکل مختلط تأسیس شد و تعداد فراوانی از دختران جهت تحصیل، راهی این مدارس شدند. جالب آن که در انتخاب اسامی جهت این مدارس بیشتر از شخصیت‌های علمی، ادبی و چهره‌های نامور تاریخ ایران و پادشاهان ایرانی بهره گرفته شد. برای نمونه می‌توان به نام‌هایی مانند سعدی، حافظ، شهریار، پروین، محتشم، نظامی، فرخی، وفایی، رازی، ابوریحان و امیرکبیر و نادر، داریوش، کوروش، شاپور و اردشیر اشاره نمود. در این دوره شاهد پیگیری‌های مدیران مدارس، رییس فرهنگ شوشتر و حتی پیگیری‌های مدیران کل فرهنگ (آموزش و پرورش) برای ساخت و تکمیل پروژه‌های عمرانی برای این سازمان هستیم (رجوع به سند دوازدهم، سیزدهم و چهاردهم).

فهرست مدیران دبستان‌های شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی بهمن و اسفندماه سال ۱۳۴۳ه.ش.)

دبستان	تاریخ سند	مدیر	مکان
--------	-----------	------	------

نوبنیاد	اسفند ۱۳۴۳ ه.ش.	جمال بهادری زاده	شلیلی
هرمزان	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	سید اسماعیل کلانتر	شوشتر
سپه	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	رجبعلی سوداگر	شوشتر
۱۷ دی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	منیره علوی	
شادروان	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	سید احمد ایرانی	شوشتر
پروین	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	اشرتی	شوشتر
سعدی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	بتول اخوان	شوشتر
پهلوی	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	محمدعلی افشار	شوشتر
ششم بهمن	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	عبدالغفور امام	شوشتر
اردشیر	بهمن ۱۳۴۳ ه.ش.	حسین طهماسبی	شوشتر

(رجوع شود به سند شماره یک، دو، سه و چهار)

فهرست مدیران دبستان های شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی سال ۱۳۴۷ ه.ش.) (رجوع شود به سند شماره پنج)

دبستان	تاریخ سند	مدیر	مکان
فرح (دخترانه)	۱۳۴۷/۱۲/۱۹ ه.ش.	خانم صدیق زاده	شوشتر
اردشیر	۱۳۴۷/۱۲/۲۰ ه.ش.	طحان	شوشتر
ششم بهمن	۱۳۴۷/۱۲/۲۸ ه.ش.	امام	شوشتر
فرخی	۱۳۴۷/۱۲/۲۰ ه.ش.	نامشخص	شوشتر
دهخدا	۱۳۴۷/۱۲/۲۲ ه.ش.	هادی راهنما	روستای قلعه نو

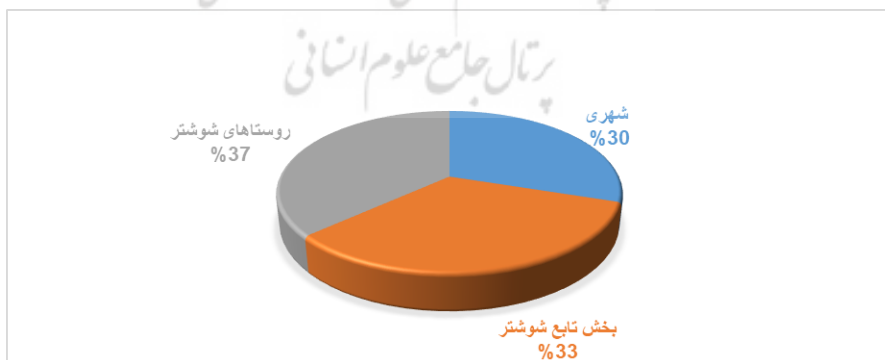
شوشتر	خلیقی	۱۳۴۷/۱۲/۲۲.ش.	شادروان
-	نورعلی باقرپور	۱۳۴۷/۱۲/۲۵.ش.	مجید آستی (آسی)
شوشتر	خانم اخوان	۱۳۴۷/۱۲/۲۵.ش.	سعدی (دخترانه)

فهرست مدارس راهنمایی شوشتر در دوره پهلوی

(بر اساس اسناد تاریخی سال ۱۳۵۵.ش.)

مکان	مدیر	تاریخ سند	راهنمایی
شهرک زراعی	فروغی فر	۱۳۵۵/۲۴۱۲.ش.	پروین (دخترانه)
-	خسرو تقضلی	۱۳۵۵/۱۲/۱۹.ش.	رازی
شوشتر	پازوکی	۱۳۵۵/۱۲/۱۲.ش.	کورش
امامزاده عبدالله شوشتر	-	۱۳۵۵/۱۲/۱۴.ش.	آریا (دخترانه)
-	-	-	ابوریحان

(رجوع شود به سند شماره شش و هفت)

درصد مدارس شهری و روستایی شوشتر در سال ۱۳۴۳.ش. (تنظیم توسط نگارندگان)

تحلیل اسامی مدارس شهرستان شوشتر در دوره پهلوی

نوع مدارس			عنوان و تعداد			جمع
زمان	۱۷ دی	ششم بهمن				۲
مکان	شادروان	بندقی				۲
مشاهیر ادبی	شباب (شوشتری)	وفایی (شوشتری)	مهستی	دهخدا	محتشم	۱۰
		سعیدی	حافظ	نظامی	رودکی	فردوسی
مشاهیر علمی	رازی	ابوریحان				۲
مشاهیر سیاسی	هرمزان	امیرکبیر				۲
اسامی بزرگان منطقه	بختیار	مجید آستی				۲
مشاهیر مذهبی	جعفری					۱
پادشاهان	کوروش	داریوش	اردشیر	شاپور	نادر	۵
کلمات	پروین ۲	شهریار	کیوان	ادیب ۲	آریا	۷
خاندان پهلوی	پهلوی	رضا شاه	فرح	سپه		۴
نامشخص	نوبنیاد ۳					۳

نتیجه‌گیری

در دوره پهلوی، تأسیس مدارس نوین در شهرستان شوشتر و توابع آن تا سال ۱۳۴۷ ه. ش. رشد چشمگیری یافت. به‌ویژه پس از سقوط رضاشاه و اواخر دهه سی و اوایل دهه چهل شمسی، این امر مشهودتر است. عواملی چند موجب گسترش مدارس نوین در شوشتر شدند از جمله: افزایش بهداشت عمومی و فردی که این امکان را فراهم ساخت تا دانش‌آموزان با خیالی آسوده چند ساعته را در مدرسه مشغول آموزش شوند. کم‌توجهی به مسئله بهداشت عمومی و فردی در شوشتر با آمدن پزشکان ماهر و تشخیص بیمارهای واگیردار، کم‌رنگ شد. هم‌چنین افزایش امنیت و اقتدار انتظامی حکومت مرکزی در شهرستان شوشتر و سرکوب گردن‌کشان محلی باعث ایجاد امنیت در شوشتر و توابع آن و در نتیجه رونق گرفتن مدارس نوین در حاشیه‌ای‌ترین محلات شوشتر و روستاهای دورافتاده این شهرستان گردید. کمک‌های بلاعوض حکومت پهلوی اول مانند دادن کتاب‌های درسی رایگان به دانش‌آموزان بی بضاعت، در دوره پهلوی دوم، تأسیس سپاه دانش و اعزام معلمان به روستاها، توزیع اقلام خوراکی همانند شیر، روغن، آرد، میوه و خشکبار میان دانش‌آموزان روستایی و شهری در گسترش مدارس نوین در شهرستان شوشتر تأثیرگذار بوده است (رجوع شود به سند های یک تا هفت). لازم به ذکر است که این توسعه آموزشی در میان جمعیت پسران و دختران این شهرستان و توابع آن به شکل یکسان نبوده است. چنانکه تا دوره رضاشاه، استقبال خانواده‌های این شهرستان جهت فرستادن دختران خود به مدارس نوین به خصوص در مقطع دبیرستان بسیار اندک بوده است. در مقطع ابتدایی نیز، هرچند مدارس نوین دخترانه در شوشتر و یا به شکل مختلط در روستاها تأسیس شد، ولی باز هم جمعیت دختر محصل این مدارس، آمار اندکی از دانش‌آموزان را شامل می‌شود. پس از اصلاحات ارضی، این آمار تا حدودی رشد داشته است.

کتابنامه

- اسناد آموزش و پرورش شهرستان شوشتر موزه شخصی سعید زاهدزاده.
- آبراهامیان، پروانه (۱۳۸۸). ایران بین دو انقلاب، ترجمه کاظم فیروزمندو دیگران، تهران، مرکز.
- آبراهامیان، پروانه (۱۳۹۸). تاریخ ایران مدرن، ترجمه محمد ابراهیم فتحی، تهران، نشرنی.
- آدمیت، فریدون (۱۳۶۲). امیرکبیر و ایران، تهران، خوارزمی.

اتحادیه نظام مافی، منصوره (۱۳۹۸). ایران در دوران قاجار، (تاریخ ایران پژوهش آکسفورد)، ترجمه شهربانو صارمی، تهران، ققنوس.

امام اهوازی، محمدعلی (۱۳۷۹). تاریخ خوزستان، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.

امام شوشتری، محمدعلی (۱۳۳۱). تاریخ جغرافیایی خوزستان، تهران، امیرکبیر.

اسدی، محمدعلی (۱۳۹۳). انقلاب اسلامی در شوشتر و گتوند، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

احمد پناه، حسین (۱۳۹۸). خاطراتی از شوشتر و ساختار آسیاب هایش، تهران، ارشدان.

امیری، محمد (۱۴۰۲). چگونگی شکل گیری آموزش و پرورش نوین در خوزستان، گنجینه دارالفنون، س ۶، ش ۲۴.

خدایی، محمدزمان (۱۴۰۱). استاد بازنشسته دانشگاه شهید چمران اهواز، مصاحبه، ۹، ۴.

تقی زاده، محمد (۱۳۸۱). شوشتر در گذر تاریخ، تهران، بشیر علم و ادب.

رشدیه، فخرالدین (۱۳۷۰). زندگینامه پیر معارف، تهران، هیرمند.

رشدیه، شمس الدین (۱۳۶۲). سوانح عمر، تهران، نشر تاریخ ایران.

زواره ای، علیرضا (۱۴۰۱). کارمند بازنشسته آموزش و پرورش، مصاحبه ۸، ۴.

سالمند، داریوش (۱۳۹۸). میرزا حسن رشدیه، تهران، دانژه.

سالنامه فرهنگ خوزستان (۱۳۲۵-۱۳۲۴). اداره فرهنگ خوزستان، ش ۳، تهران، تابان.

سجادی، عیسی (۱۴۰۱). شاعر شوشتری، مصاحبه ۱۱، ۴.

شرف الدین، مهدی (۱۴۰۲). تاریخ شوشتر به روایت آقا محمد مهدی شرف الدین، تصحیح مهدی کدخدای طراحی، قم، میراث ماندگار.

شرف الدین، محمد علی (۱۴۰۱). شوشترشناس و کارمند بازنشسته آموزش و پرورش، مصاحبه ۳۱، ۳.

شهابی، روح الله (۱۳۹۹). علم تربیت در ایران، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

فوران، جان (۱۳۸۸). مقاومت شکننده، ترجمه احمد تدین، تهران، خدمات فرهنگی رسا.

عظیمی، فخرالدین (۱۳۸۷). بحران دموکراسی در ایران (۱۳۳۲-۱۳۲۰). ترجمه عبدالرضا مهدوی و بیژن نودزی، تهران، آسیم.

کسروی، احمد (۱۳۲۳). ده سال در عدلیه، تهران، بینا.

کسروی، احمد (۱۳۸۹). تاریخ پانصدساله خوزستان، تهران، دنیای کتاب.

متی، رودی (۱۳۹۳). آموزش و پرورش در دوره رضاشاه، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران، جامی.

- متین عسگری، افشین (۱۳۹۸). عصر پهلوی: مدرنیزه شدن ایران در بستر جهانی، (تاریخ ایران پژوهش آکسفورد)، ترجمه شهربانو صارمی، تهران، ققنوس
- محبوبی اردکانی، حسین (۱۳۷۰). تاریخ موسسات تمدنی جدید در ایران، تهران، دانشگاه تهران، ج ۱.
- محسنی، سید حسن (۱۳۸۱). تاریخچه‌ای از آموزش و پرورش و نخستین مدارس استان خوزستان، ماهنامه رشد معلم، دوره بیستم.
- محمود زاده، عظیم (۱۳۸۱). تاریخچه آموزش و پرورش دزفول، دزفول، افهام.
- مرید شوشتری، اکرم (۱۳۹۲). شوشتر یعنی خوبتر، اهواز، تر آوا.
- میلانی، عباس (۲۰۱۳). نگاهی به شاه، تورنتو (کانادا)، پرشین سپرکل.
- نفیسی، علی اکبرخان (۱۳۹۸). تعلیمات ابتدایی، به کوشش محمدصادق بصیری، حمید رضا خوارزمی، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.
- نفیسی، سعید (۱۳۴۵). تاریخ معاصر ایران، تهران، فروغی.
- نیرومند، محمدباقر (۱۳۸۴). یادى از شوشتر، تهران، انجمن مفاخر فرهنگی.
- همایون کاتوزیان، محمدعلی (۱۳۹۹). تضاد دولت و ملت: نظریه تاریخ و سیاست ایران، ترجمه علیرضا طیب، تهران، نشرنی.
- همایون فرخ، رکن الدین (۱۳۵۱). شرح مختصر زندگی سید محمدعلی امام شوشتری، وحید، ش ۱۰۷، صص ۹۳۴-۹۳۶.
- همایون فرخ، رکن الدین (۱۳۵۱). شادروان سید محمدعلی امام شوشتری، هنر و مردم، ش ۱۲۲، صص ۳۵.

Scanned with CamScanner

دبستان دولتی سپه شهرستان شوش در سال تحصیلی ۱۳۰۹-۱۳۱۰ ه.ش.

خورشیدی محمد باقر نیرومند، یکی از کارمندان اداره فرهنگ شهرستان شوشتر سال ۱۳۲۵

صدرالدین امام، مدیر دبستان پهلوی شهرستان شوشتر سال ۱۳۲۵ خورشیدی

آقای حکیم، ناظم دبیرستان سپه شهرستان شوشتر در سال ۱۳۲۵ خورشیدی

عصمت سعادت شاگرد اول کلاس چهارم ابتدایی مدرسه پروین شهرستان شوشتر ۱۳۲۵ خورشیدی

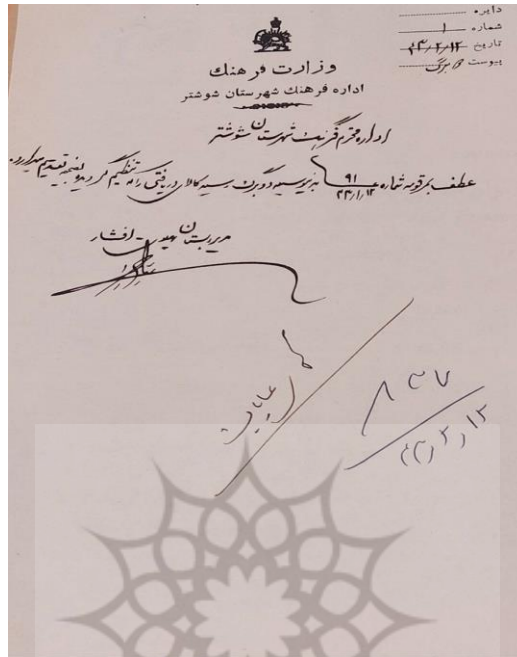
بازدید دخترانه دبیرستان آریا از کتابخانه شوشتر (حکیم وفایی) سال ۱۳۵۰ ه.ش.

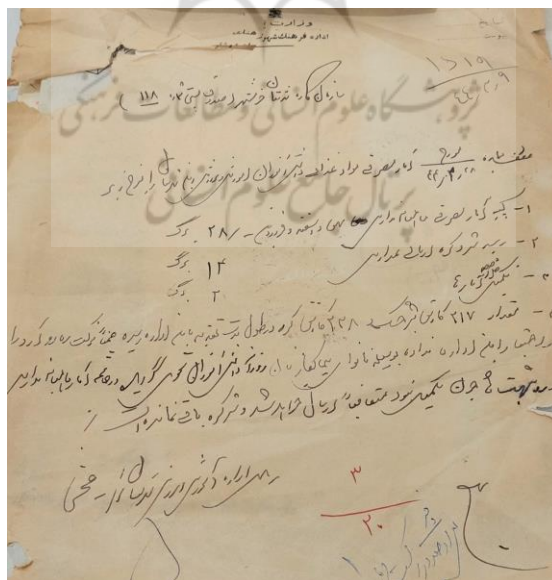
بازدید دخترانه دبیرستان آریا از کتابخانه شوشتر (حکیم وفایی) سال ۱۳۵۰ ه.ش.

ب. اسناد:

سند شماره یک

سند شماره دو

[illegible]

 سازمان کمپانی آمریکایی برای نجات کودکان
 Children's Bureau
 Committee for American
 Child Protection
 Vision for the Future

انجمن علمی حمایت کودکان
 NATIONAL
 COMMITTEE FOR PROTECTION OF CHILDREN

(برگ رسیدن مواد غذایی تحویل شده به پاکستان)
 (SCHOOL RECEIPT FOR COMMODITIES)

شماره اول _____
 شهرستان و فرمانداری _____
 School _____
 شهرستان _____
 Shahrestan _____

دبیرانسه گزاینده میباید که معادل غلاتی، اعداسی، غله آمیزه یا مازایان لازم جهت برقراریه تهیه نمود. (توضیح: هر روز) اقوال آن زمین باشرع وزیر دریافت کردید.

1. Milk Powder, cartons of 54 lbs ea.	پوش ۵۴ پوندا
2. Flour, bags of 100 lbs ea.	پوش ۱۰۰ پوندا
3. Butter, cans of 6 lbs ea.	پوش ۶ پوندا
4. Shortening, cans of 3 lbs ea.	پوش ۳ پوندا
5. _____	_____
6. _____	_____

نام و خانوادگی مدیر شهرستان _____
 محل اشتغال و مهر دهستان _____

۱ - نسخه حدود معین باپاکستان
 ۲ - نسخه در معین اداره فرهنگ شهرستان
 ۳ - نسخه در معین موزه کار. (که تا امر انجامه نماینده موزه کار. در فرهنگ شهرستان تکمیل فرماید)
 خواهد شد.

[illegible][illegible]

[illegible]

سند شماره هشت

تاریخ: ۱۳۸۳/۰۳/۰۳
پست: (۰۰۰۰۰۰۰۰)

وزارت آموزش و پرورش
اداره آموزش و پرورش شهرستان خوش

از: (معاونت آموزشی و پرورشی) به: (رئیس اداره)

موضوع: (تعمیم و توسعه)

با سلام و احترام،

بدینوسیله در خصوص (تعمیم و توسعه)

ارسال می‌گردد. - (معاونت آموزشی و پرورشی)

شماره: ۸۰۰۰/۸۰۰۰

تاریخ: ۱۳۸۳/۰۳/۰۳

۱۱۵۱۴
۱۱۵۱۴
۱۱۵۱۴

۱۱۵۱۴

شماره ۲۸۵۴
تاریخ ۶۹ / ۸ / ۷۰

وزارت کشور
فرمانداری شهرستان شوشتر

مطلب
پیرامون

یوست
مواعید است در پاسخ باین
شماره اشاره شود

موضوع

اداره فرهنگ شهرستان شوشتر

عطف به نامه ۵۵۸ - ۸ / ۷۰ / ۵۳ استحضار میبندد . سهمیه خانه های سازمانی
شهرستان شوشتر و بخشهای تابعه کلا ۴۰ دستگاه تعیین موافقت بعمل آمده
که پس از انجام تشریفات قانونی اقدام خواهد شد .

کفیل فرماندار شهرستان شوشتر علوی

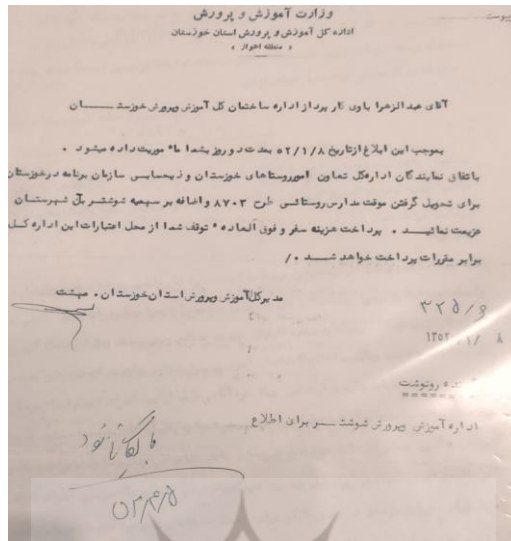
۱۹ / ۸ / ۷۰
صالحان

۹
۱

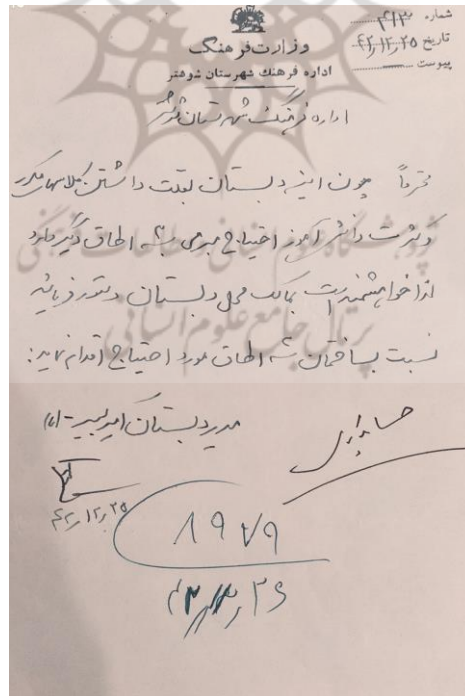
صدیق برومند
رئیس هیات مدیره
۸۳ / ۱ / ۷۰

[illegible]

سند شماره یازده

سند شماره دوازده

سند شماره سیزده

[illegible]

سند شماره چهارده

مرکز سازمانی و تولیدی خوز
با مسئولیت محدود
شماره ثبت: ۳۵۰

تلفن: ۵۵۰۵۷

پروژه: مجتمع مسکن و خدماتی در شهرک صنعتی خوز

مقر با مسئولیت محدود: شرکت ساختمانی و تولیدی خوز با مسئولیت محدود که در اهواز تشکیل شده و شماره ۳۵۰ ثبت غیر تجاری داخلی اهواز ثبت نموده. تعداد کمی خود را برای شرکت در مناقصه و مزایده و انجام هر گونه کارهای ساختمانی و غیر این اعلام نمیدارد.

خواهشمند است مقرر فرمائید مقتضایان مسئول نام این شرکت را در مجوز و به نام کار با واداشت و آگهی های صادره در باره آدرس اهواز - خیابان ششم بین خیابان فرعی اردشیر شاپورخانی موسسه بومی نام ارسال فرمائید.

با اظهار امتنان

مدیر عامل شرکت ساختمانی و تولیدی خوز
سید مصطفی طباطبائی
مسئول شرکت ساختمانی و تولیدی خوز

۳۰۳۸
۴۵/۵/۱۵

۶۹/۱۵

بیلانسی

سند شماره پانزده

وزارت آموزش و پرورش
اداره آموزش و پرورش منطقه ای شهرستان شوشتر
موضوع: ...
پرونده: ...

شماره سند: ...
شماره ضمیمه: ...
تاریخ: ...
تاریخ بایگ: ...
تاریخ خروج: ...

۱۷۴۹۹
۱۳۵۱/۱۰/۱۰
۵۱۰۱۰
۱۰/۱۰

سند انامی رزی نامتشرستان
تاریخ: ...
موضوع: ...
تاریخ: ...

سند شماره شانزده

دفترتجهیزات و تجهیزات آموزشی
شماره: ...
تاریخ: ...
۱۳۵۱/۲/۱۳

اداره کل آموزش و پرورش
اداره آموزش و پرورش شهرستان شوشتر

شماره سند: ۱۱۱۰۶
تاریخ: ۱۳۵۱ سال
موضوع: ...
تاریخ: ۱۳۵۱/۲/۱۳

۱- میزوتیگت مشعل و یا چاه از برای ۴ نفر در هر کلاس یکصد و ۱۰ دستگاه با بهای
هر دستگاه / ۱۲۰۰ ریال چاه

۲- میز آموزگار برای هر کلاس یکصد و پنجاهی هر عدد / ۷۰۰

۳- صندوق میز آموزگار برای هر کلاس یکصد و پنجاهی هر عدد / ۴۵۰

۴- تابلوی تدریس (تابلوی سبز) برای هر کلاس یکصد و پنجاهی هر عدد / ۸۵۰

۵- بهاری برای هر کلاس یکصد و پنجاهی هر دستگاه / ۹۰۰

جمع: / ۱۴۰۰ ریال

اعتبار فوق باید جهت تجهیز کلاس های مدارس گاه محل اعتبارات طرح ۱۱۱۰۲ در سال ۵۰
تکثیر واحد ات گرد بدو مرتبه چندین در سال ۵۱ نیز احداث و تکثیر خواهند شد اختصاص داده شود
و برای تجهیز سایر تجهیزات و مقررات و مصوبات طرح مربوطه کابلا ۳۳ لای است.

توانین و مقررات مربوط

۱- کلیه امور مربوط به تجهیز کلاس های ابتدائی آن شهرستان توسط آن اداره و
بانظر کمیسیون هدی سمسهم آموزش و پرورش از درآمد شهرداری محل از طریق استعلام بها انجام
میگردد.

۲- اسناد هزینه مربوط میبایست خواهد شد.